Cieszkowski Józef Patrycy

CIESZKOWSKI Józef Patrycy (Patrycjusz), herbu Zerwikaptur (8 III 1798, Czubrowice – 11 VI 1867, Strzemieszyce Małe), górnik, organizator przemysłu górniczo-hutniczego.Syn Franciszka, właściciela ziemskiego, i Rozalii z Długoborskich.

Po ukończeniu gimnazjum w Opolu podjął naukę w Szkole Akademiczno-Górniczej w Kielcach (1817– 20). W 1820 został zatrudniony jako asystent inżynierii Dozorstwa Olkusko-Siewierskiego, a od 1823, jako wjezdnik kopalń galmanowych w Sławkowie.

Zdolności, jakie przejawiał, zwróciły uwagę zwierzchników, został więc skierowany do praktycznej nauki za granicą w celu dogłębnego poznania osiągnięć przemysłu, a także zorientowania w możliwościach zakupu urządzeń technicznych. W 1825–26 przebywał w Anglii i zwiedzał kopalnie w hrabstwach Northumberland, Durham oraz York, Nottingham, Lancashire, South-Strafford i na terenie Walii. W 1827 wyruszył do Francji i Belgii.

Sprawozdania z tych podróży (wykonane dopiero w 1834 i w 1836) zawierają opisy geologiczne miejsc występowania pokładów węgla, ale koncentrują się głównie na opisach górniczych (sposobów odwadniania, eksploatacji oraz górniczego transportu podziemnego).

Po powrocie C. z czasem awansował na stanowisko asesora zawiadowcy kopalń w Okręgu Zachodnim Królestwa Polskiego (1831). W 1834 został naczelnym zawiadowcą kopalń, a od 1841 był naczelnikiem oddziału kopalń Okręgu Zachodniego (do 1861). Wielokrotnie przebywał służbowo poza granicami kraju, a w 1840 zwiedzał m.in. zakłady górnicze w Trenczynie na Węgrzech (dziś w Słowacji).

C. wprowadził nowe metody eksploatacji pokładów węgla kamiennego i transportu urobku (wozy na szynach).

Rozpoznanie zalegania poszczególnych pokładów węgla dało podstawy do zakładania nowych kopalń. Wyodrębnił metodę eksploatacji pokładów węgla, zwaną dąbrowską lub zagłębiowską, która polegała na eksploatacji grubych pokładów węgla kamiennego warstwami. Umożliwiała ona wybieranie węgla niemal bez strat (nie pozostawiano niewybranych partii złoża, przy miąższości pokładów dochodzących do 25 m). Tym samym zmniejszono znacząco ryzyko pożarów, które wcześniej występowały w tym rejonie bardzo często. Eksploatację pokładu węgla kamiennego rozpoczynano od zabezpieczenia stropu na prawie całym odcinku przeznaczonym do wydobycia, a następnie wybierano dolne partie pokładu już pod zabezpieczonym stropem. Wadą systemu było jednak duże zużycie drewna, przeznaczonego na obudowy, których ustawianie było też bardzo pracochłonne.

C. przyczynił się do odkrycia większości poznanych w Okręgu Zachodnim Królestwa Polskiego pokładów węgla kamiennego. Znalezione złoża dały podstawy do założenia i rozbudowy nowych kopalń, m.in.: „Szuman" (1864), „Łabęcki" (1865), „Hieronim" (1867), „Nowa" (1867) oraz „Cieszkowski" (1846), która została nazwana na jego cześć. W 1835 w kopalni „Ksawery" odkrył trzy pokłady, z których węgiel był wykorzystywany do produkcji koksu stosowanego w Hucie Bankowej. Prowadził także poszukiwania złóż galeny, cynku i rud żelaza w rejonie Żychcic, Mierzęcic, Boguchwałowic i Siemoni.

Około 1840 C. wprowadził do sporządzanych sprawozdań termin „zagłębie" na określenie struktury geologicznej, charakteryzującej się synklinalnym ułożeniem warstw skał osadowych. Jest także autorem innych terminów w języku polskim z zakresu geologii i górnictwa, jak: nadkład, odbudowa, kopalnia podziemna, pochylnia, przebitka, wcięcie, włam, wybieranie węgla, wychodnia, a także nazw niektórych stanowisk pracy oraz przedmiotów i narzędzi górniczych.

C. współpracował z senatem Wolnego Miasta Krakowa, który zapraszał go do prac merytorycznych nad założeniami ustawy górniczej (1844). W pracach tych brali też udział L.

Zejszner i J. Mieroszewski. W ich trakcie ustalono, że istnieje konieczność nadzoru państwa nad górnictwem, a wszystkie surowce mineralne (oprócz soli kamiennej) zostały uznane za własność właściciela ziemi. Przepisy wykluczały także możliwość odmówienia właścicielowi powierzchni zgody na otwarcie kopalni na jego terenie, ale zabraniano wydobycia minerałów zastrzeżonych (rudy metali, węgle kamienne, surowce bitumiczne) bez odpowiedniej koncesji.

C. dążył do otwarcia szkoły górniczej w Okręgu Zachodnim. Jego starania, związane z wykorzystaniem na siedzibę szkoły zamku w Będzinie, przyniosły wyodrębnienie funduszy, które miały być przeznaczone na remont oraz opracowanie projektów architektonicznych przebudowy zamku (1840). Plany te jednak nie zostały nigdy urzeczywistnione.

C. w 1850 wydzierżawił folwark w Strzemieszycach Małych i zamieszkał w tamtejszym dworze. W ostatnich latach życia chorował, prawdopodobnie na podagrę. Zmarł po ciężkiej chorobie.

SBTP (A. J. Wójcik).

A. Albrecht: *Materyały tyczące się kopalń galmanu w Królestwie Polskiem,* „Przegląd Górniczo-Hutniczy" 1904, nr 9, 10, 15, 16, 17, 20, 21; N. Gąsiorowska: *Górnictwo i hutnictwo w Królestwie Polskiem 1815–1830*, Warszawa, 1922; A.S. Kleczkowski: *Sprawozdanie z podróży górniczych Józefa Cieszkowskiego do Anglii, Francji, Belgii w latach 1825–1827*, „Prace Muzeum Ziemi" 1977, z. 27; H. Łabęcki: *Górnictwo w Polsce. Opis kopalnictwa i hutnictwa polskiego, pod względem technicznym, historyczno-statystycznym i prawnym*, Warszawa 1841; tegoż: *Słownik górniczy polsko-rossyjsko-francuzko-niemiecki i rossyjsko-polski (z dodaniem wyrazów odnoszących się do mineralogii, geologii, chemii oraz ważniejszych rzemiosł kruszcowych) tudzież Glossarz średniowiecznej łaciny górniczej w Polsce*, Warszawa 1868; F. Rybarski: *Szkoła Akademiczno-Górnicza w Kielcach, 1816–1827*, „Gazeta Kielecka" 1885, nr 29, 30, 31; I. Rybicka: *Kształcenie zawodowe w górnictwie i hutnictwie Królestwa*

Polskiego w XIX wieku, „Zeszyty Naukowe AGH" 1975, nr 469; J. Szczepański: *Absolwenci Akademii Górniczej (Szkoły Akademiczno-Górniczej) w Kielcach*, „Studia Kieleckie" Seria Historyczna, 1998, z. 3; A.J. Wójcik: *Organizacja władz górniczych i hutniczych Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XIX wieku*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki" 2005, nr 1–2; Archiwum Państwowe w Katowicach – zbiór AGD: sygn. 779, 1829, 1832; Księga chrztów Parafii Rzymskokatolickiej Świętego Ducha w Będzinie; Księga metrykalna Parafii Rzymskokatolickiej św. Antoniego w Dąbrowie Górniczej Gołonogu.

Andrzej J. Wójcik

Poprzedni Strona
Następny Strona